

В.О. Васюренко, аспірант
Харківського національного економічного університету

БАЗОВІ ЗАСАДИ ПРОЦЕДУРИ УЗАГАЛЬНЮЮЧОГО АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті доведено велике значення процедури узагальнюючого аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства з погляду визначення відповідної її оцінки. Проаналізовані визначення оцінки ефективності ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємства та розкриті основні положення відповідної процедури аналізу. Запропоновано підхід до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Ключові слова: аналіз, оцінка, ефективність, зовнішньоекономічна діяльність, податок на додану вартість.

Постановка проблеми. Прийняттю виважених управлінських рішень, як правило, повинен передувати ґрунтовний аналіз проблематики досліджуваного питання, в якому визначальне місце відводиться його статистичній складовій. Основою такого визначення є те, що через розробку та прийняття управлінських рішень забезпечується досягнення конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта, формування його раціональної організаційної структури господарювання, створення позитивного іміджу суб'єкта господарювання тощо. Тож відповідний аналіз певного масиву даних, який передбачає прийняття управлінського рішення, можна розглядати не лише як інструментальну базу, а і як засіб досягнення цілей щодо впровадження обраного рішення. Отже, зазначений аналіз набуває властивостей комплексного та системного узагальнення щодо можливості вирішення проблемних питань, які виникають в процесі його здійснення. При цьому залежно від обраної предметної галузі дослідження структура та етапи аналізу даних можуть відрізнятися, підкреслюючи особливості того або іншого економічного процесу, явища, діяльності. Тобто наведене у підсумку і визначає актуальність та значущість обраного напрямку дослідження, існуючу багатогранність його розгляду у працях різних дослідників.

Аналіз останніх публікацій та обґрунтування мети дослідження. Узагальнення публікацій з обраного напрямку дослідження свідчить про те, що відповідний аналіз базується насамперед на застосуванні певного арсеналу методів статистичного аналізу даних. Як правило, в таких дослідженнях переважає застосування описових процедур аналізу даних у вигляді динаміки тих або інших показників, дослідженні на їх основі структури ведення певного різновиду діяльності [3; 5]. До більш складних методів статистичного аналізу даних відноситься побудова кореляційно-регресійних залежностей між досліджу-

ваними показниками, що відображають певні економічні процеси, явища, діяльність [2], застосування факторного, кластерного та дискримінантного аналізу для врахування групи важливих чинників щодо впровадження зовнішньоекономічної діяльності [7]. При цьому, визначаючи важливість обраного напрямку дослідження в цілому, необхідно також звернути увагу на те, що спрямованість відповідного аналізу, як було вже зазначено, значною мірою залежить від предметної галузі досліджуваного питання. Тобто певний аналіз дозволяє не лише визначити сутнісні питання проблематики дослідження, а й провести порівняльне оцінювання розвитку різних суб'єктів господарювання, яке з погляду обраної теми дослідження також має різні підходи до розв'язання. Отже, саме багатоплановість можливих методів проведення відповідного аналізу та застосування його результатів для обрання тих або інших управлінських рішень зумовлює доцільність проведення подальших досліджень у цьому напрямку, але з погляду конкретної предметної галузі. Як таку в роботі обрано аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що пов'язано з розвитком процесів глобалізації та вступом України до СОТ. Водночас відмітимо, що головною метою даного дослідження є не стільки статистичний аналіз відповідної діяльності підприємств, скільки визначення базових засад загальної процедури відповідного аналізу, яка і дозволить його провести, враховуючи доцільність зосередження уваги на порівняльному аспекті факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність різних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Проведення порівняльного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства та визначення відповідної оцінки ефективності базується на застосуванні одиничних, групових або інтегральних показників. При цьому оцінкою ефективності є позитивна зміна аналізованих показників відносно тих або інших напрямків зовнішньоекономічної діяльності.

Одиничною оцінкою ефективності ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємства може вважатися: загальний обсяг прибутку від такої діяльності; частка ринку, який вдалося опонувати завдяки цій діяльності; питома вага приросту обсягу продажу на зовнішніх ринках тощо. Однак, незважаючи на значну кількість таких показників, визначити ефективність розвитку зовнішньоекономічної діяльності за одним з них досить важко, бо різні показники узагальнюють лише окремі напрямки такої діяльності. За одними показниками таку діяльність можна визначити ефективною, а за іншими ні. Так, при зменшенні обсягів продажу певного товару на зовнішніх ринках та зростанні при цьому прибутку визначення ефективності відповідної діяльності є дещо проблематичним.

Для виходу з такої ситуації пропонується застосовувати ранжування відповідних оцінок за їх впливом на ведення зовнішньоекономічної діяльності та переходити до визначення загальної ефективності на основі певної групи показників. Прикладом такого підходу можна вважати дослідження В.Ю. Горчакова [1]. Іншим прикладом групової оцінки дієвості ведення зовнішньоеко-

номічної діяльності підприємства може бути показник валютної ефективності експорту, який узагальнює ціну товару на внутрішньому і зовнішньому ринках, транспортні накладні, накладні торговельні витрати та коефіцієнт інфляції [4], показник віддачі кредитних ресурсів, які спрямовані на розвиток [8], загальний показник приросту вартості капіталу [9] тощо. Однак хоча в такому випадку визначається ефективність зовнішньоекономічної діяльності в розрізі окремих її складових та напрямків, зазначене узагальнення ефективності враховує певну факторів впливу, що робить таку оцінку більш гнучкою та значущою.

Водночас, на думку автора, найбільш проблемні питання виникають при аналізі оцінки ефективності на підставі інтегральних показників. Насамперед це пов'язано з тим, що інтегральна оцінка:

- по-перше, потребує визначення сукупності окремих показників, які надалі увійдуть до такої оцінки;
- по-друге, як зазначають різні дослідники, більшість з інтегральних оцінок базуються на врахуванні думок окремих експертів при визначенні функціональної залежності такої оцінки [2; 11].

Отже, більш узагальнене визначення ефективності на основі її інтегральної оцінки в результаті може виявитися менш значимим, бо потребує застосування складних процедур, які можуть зумовити певну похибку.

Не менш важливим питанням є врахування у відповідній оцінці ефективності так званої фактичної та можливої ефективності. Фактична ефективність визначається на основі результатів ведення відповідного виду економічної діяльності та ефективності, яку підприємство може отримати у разі здійснення такої діяльності на інших ринках або за рахунок мінімізації негативного впливу певних зовнішніх та внутрішніх факторів щодо визначення конкретного показника, який задіяний у розрахунку фактичної ефективності.

З точки зору обраного напрямку дослідження доцільно, перш за все, розкрити *основні положення визначення процедури узагальнюючого аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства*. Відповідно до зазначеного сутність таких положень розкривають насамперед принципи ведення узагальнюючого аналізу на основі визначення певної множини оцінок. Найголовнішими принципами проведення такого аналізу, на думку автора, є:

- застосування ієрархічної та непротиворічної системи показників ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємства;
- врахування різнопланових показників, що узагальнюють здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства;
- поєднання множини фактичних та можливих оцінок ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Ці принципи визначено на основі вищеподаних визначень оцінки ефективності ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Виходячи з цього, для подальшого розвитку ключовим є також узагальнення базових засад структурування й відповідної оцінки. Найбільш суттєвим, на думку автора, є врахування фактичної та можливої ефективності, що безпо-

середньо також кореспондує з врахуванням такого аспекту визначення ефективності за одиничними показниками, як їх різноплановість та можлива суперечливість при визначенні загальної оцінки ефективності.

Для вирішення поставленого питання доцільним є застосування так званої мультиплікативної моделі побудови загальної оцінки при аналізі відповідної діяльності. У формалізованому вигляді сутність такої моделі зводиться до такого запису:

$$V_K = F(K) \cdot G(K'), \quad (1)$$

- де V_K – значення узагальненої оцінки відповідно до обраного показника зовнішньоекономічної діяльності K ;
- $F(K)$ – функція фактичної оцінки відповідно до обраного показника зовнішньоекономічної діяльності K ;
- $G(K')$ – функція можливої (припустимої) оцінки відповідно до обраного показника зовнішньоекономічної діяльності K де функціональна залежність між значеннями показників K та K' є зворотною.

Отже, значення узагальненої оцінки V_K відповідно до обраного показника зовнішньоекономічної діяльності K розкриває явні та скриті можливості досягнення певних умов здійснення відповідної діяльності.

Підставою для розгляду такого визначення оцінки узагальнюючого аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства можуть бути міркування В.Ю. Горчакова щодо ранжування певної групи показників для побудови групової оцінки [1], дослідження Г.О. Філатова щодо застосування методу відносних величин при аналізі зовнішньоекономічної діяльності [10], пропозиції П.А. Орлова і О.М. Крамаревої щодо врахування у змінах окремих показників при оцінці ефективності експорту машин та обладнання [6].

Водночас найбільш повно розкрити сутність відповідної оцінки при аналізі зовнішньоекономічної діяльності підприємства можна на основі конкретизації відповідного показника K зовнішньоекономічної діяльності підприємства. При цьому питання обрання такого показника також є суттєвим. Насамперед, такий показник повинен найбільш повно характеризувати обрану сферу діяльності підприємства з погляду різних аспектів. Таким показником, на думку автора, варто обрати податок на додану вартість. Це пов'язано з тим, що саме цей показник зовнішньоекономічної діяльності підприємства:

- з одного боку, узагальнює низку взаємних аспектів ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємства, починаючи з фіскального впливу щодо її здійснення та закінчуючи ефективністю її здійснення з урахуванням інтересів держави;
- з іншого – є найбільш протирічним та проблемним щодо своєчасного відшкодування такого податку та врахуванні його поточних значень з погляду

визначення загальної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

З урахування виразу (1) та вищенаведеного формальне узагальнення оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства з погляду такого показника, як величина податку на додану вартість, можна подати так:

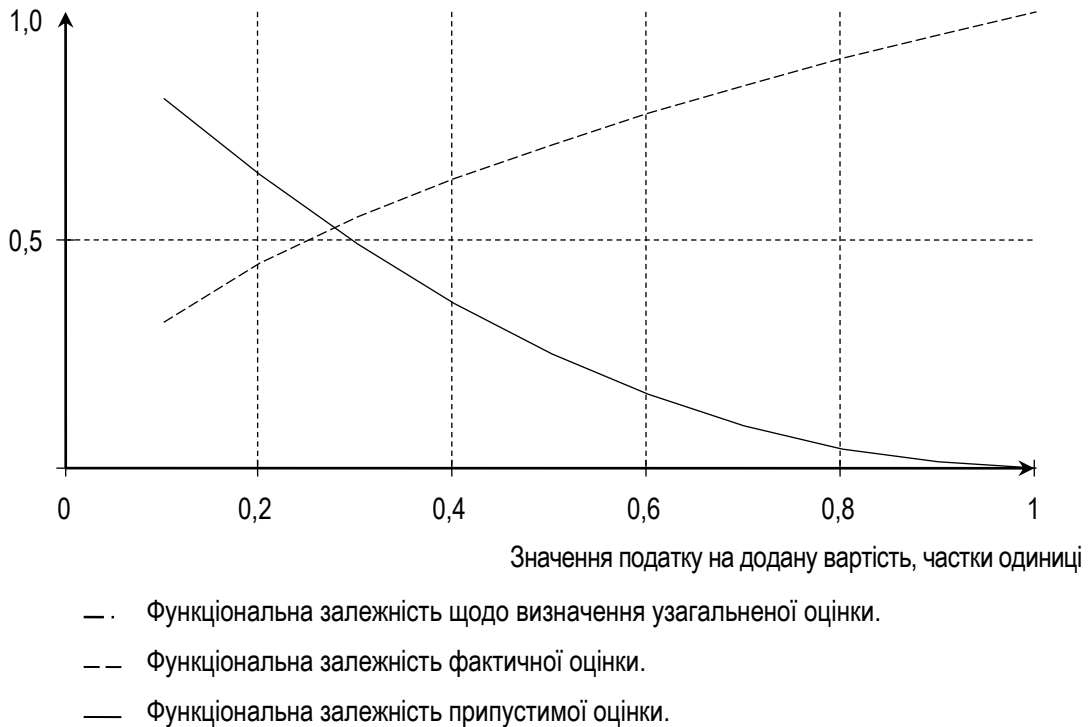
$$V_P = P_t^\alpha \cdot (1 - P_t)^{1/\alpha}, \quad (2)$$

- де V_P – значення узагальненої оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства відповідно податку на додану вартість P в аналізований період часу t , де P приймає значення з множини $\{0 \dots 1\}$;
- P_t^α – вид функціональної залежності $F(K)$ за рівнянням 1, де $0 < \alpha < 1$, а відповідне значення оцінки обчислюється за аналізований період часу t ;
- $(1 - P_t)^{1/\alpha}$ – вид функціональної залежності $G(K')$ за рівнянням 1, де відповідне значення оцінки обчислюється за аналізований період часу t .

Сутність обраних функціональних залежностей в оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства з погляду зміни величини податку на додану вартість пояснюється так:

- по-перше, у разі визначення фактичної оцінки із зростанням величини податку на додану вартість ефективність відповідної діяльності, принаймні з погляду підприємства, зменшується, що відображається у загальному зростанні податкового впливу (рис. 1);
- по-друге, у разі визначення можливої оцінки ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства менше значення величини податку вказує на більш потенційні можливості проведення ефективної зовнішньоекономічної діяльності, що відбивається на динаміці відповідної функціональної залежності (див. рис. 1).

Значення оцінок, частки одиниці

Рис. 1. Якісне узагальнення функціональних залежностей в оцінці зовнішньоекономічної діяльності підприємства щодо зміни величини податку на додану вартість

Отже, мультиплікативна оцінка V_p відображає зміну взаємного впливу між фактичною та можливою оцінкою, враховуючи неможливість абсолютно-го досягнення останньої та нівелюючи водночас пряму дію податкового впливу (див. рис. 1). Ключовим при визначенні таких залежностей є встановлення параметра α який доцільно обчислювати на основі аналізу регресійної залежності щодо впливу податку на додану вартість на інші показники зовнішньоекономічної діяльності підприємства, зокрема отриманого прибутку. В результаті приходимо до взаємопов'язаної групової оцінки, яка також набуває ознак інтегральної.

При аналізі окремого підприємства ефективна оцінка V_p в цілому визначається найбільшим її значенням. До того ж можна визначити й точку перелому (переходу) від сфери більш прийнятних оцінок до сфери менш прийнятних оцінок на певному досліджуваному інтервалі часу щодо змін величини податку на додану вартість. Якщо аналізуються декілька підприємств, то найбільш ефективною є зовнішньоекономічна діяльність за підсумками певного періоду часу t того підприємства, яке має найменше значення такої оцінки. Таке визначення пов'язане з тим, що перш за все необхідно враховувати пряму дію величини податку на додану вартість.

Висновки. Отже, в статті узагальнено основні засади процедури аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства, сутність яких зводиться до визначення принципів проведення такого аналізу та оцінки ефективності ведення відповідної діяльності. Таку оцінку конкретизовано з погляду дії пода-

тку на додану вартість та визначено напрями її встановлення щодо окремого підприємства або проведення порівняльного аналізу між різними підприємствами. Тому як напрямок подальшого дослідження доцільно обрати встановлення конкретних значень оцінок для різних груп підприємств за їх галузевим поділом.

Список літератури

1. Горчаков В. Ю. Критерии оценки эффективности внешнеэкономической деятельности крупной компании [Текст] / В. Ю. Горчаков // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецк : ИЭП НАН Украины. – 2004. – С. 470-480.
2. Дурицька Г. В. Економічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. / Г. В. Дурицька. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. – 26 с.
3. Ковалевська А. В. Макроекономічні фактори, що впливають на здійснення ЗЕД підприємств [Текст] / А. В. Ковалевська // Технічний прогрес та ефективність виробництва : Вісник Харківського державного політехнічного університету: зб. наук. пр. Харків : ХДПУ, 2000. – Випуск 128. – С. 168-171.
4. Котик Л. Проблеми фінансування зовнішньоекономічної діяльності підприємств [Текст] / Л. Котик // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна фінансово-кредитна і податкова політика. – Львів : ІРД, 1999. – Випуск 6. – С. 249-255.
5. Котляренко В. О. Галузева динаміка харчової промисловості України (зовнішньоекономічний аспект) [Текст] / В. О. Котляренко // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. / КНЕУ ; відп. ред. О. Беляєв. – К. : КНЕУ, 2003. – Вип. 11. – С. 97-111.
6. Орлов П. А. Оценка эффективности экспорта машин и оборудования [Текст] / П. А. Орлов, Е. М. Крамарева // Економіка розвитку. – ХДЕУ, 2004. – № 1(29). – С. 88-92.
7. Піддубна А.І. Факторний аналіз міжнародної конкурентоспроможності підприємства: системний підхід [Текст] / А. І. Піддубна // Социальная экономика. – 2005.– № 1-2. – С. 74-80.
8. Пластун В. Л. Проблеми та тенденції розвитку систем електронних розрахунків на міжнародних ринках [Текст] / В. Л. Пластун // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 1(14). – С. 8-10.
9. Полищук Т. А. Об одном методическом подходе к оценке конкурентоспособности продукции машиностроения на внешних рынках [Текст] / Т. А. Полищук // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень – 2002”. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. – С. 18-21.
10. Філатова Г. О. Застосування методу відносних величин при аналізі зовнішньоекономічної діяльності [Текст] / Г. О. Філатова // Економіка і підприємництво: стан та перспективи : зб. наук. праць. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – С. 138-146.
11. Шевченко М. М. Систематизація сучасних методів оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємств промислових галузей [Текст] / М. М. Шевченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків : УкрДАЗТ, 2004. – Вип. 5-6. – С. 111-116.

Summary

The significance of generalizing analysis of an enterprise's foreign economic activity from the point of view of determining its corresponding assessment is proved. Definitions of evaluating the efficiency of conducting an enterprise's foreign economic activity are analyzed and main principles of the corresponding

analysis procedure are shown. An approach to evaluating the efficiency of conducting an enterprise's foreign economic activity is suggested.

Отримано 24.09.2008

Васюренко, О.В. Базові засади процедури узагальнюючого аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства [Текст] / О.В. Васюренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2008. - Вип. 23. - С. 287-295.